

Anita Kovaļevska, Mg. iur.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektore

TIESAS KONTROLES PĀR VALSTS PĀRVALDI ORGANIZĒŠANAS MODEĻI

ORGANISATION MODELS OF JUDICIAL REVIEW

Atslēgvārdi: tiesas kontrole pār valsts pārvaldi, modeļu iedalījums, Latvijas modelis

Key words: judicial review, classification of models, Latvian model

Summary

The aim of the article is to provide an overview comprising the organisation models of judicial review, using professor Mariolina Eliantonio's classification, as well as to analyse the Latvian model according to this classification. The author concludes that there is a mixed model in Latvia regarding the separation of general courts and administrative courts. There are no specialized administrative courts in Latvia, and there are usually three levels of courts for administrative cases. Latvia has a mixed model of intra-administrative objection procedure: partially mandatory and partially voluntary. Here, the law exhaustively lists the forms of public authority's acts and actions that can be appealed at the administrative court.

Tiesiskas valsts princips prasa nodrošināt tiesību virsvadību pār visiem valsts lēmumiem un darbībām, lai panāktu, ka tie nav patvaļīgi un ir pēc iespējas taisnīgāki.¹ Tas nozīmē, ka arī valsts pārvalde ir pakļauta tiesībām un ka personai, kuras tiesības ir aizskartas ar valsts pārvaldes darbību, ir jābūt nodrošinātai iespējai vērsties tiesā, lai pakļautu valsts pārvaldes darbību tiesas kontrolei.² Iespēja vērsties tiesā ir galvenais efektīvas privātpersonas tiesību, tostarp arī personas pamattiesību, aizsardzības līdzeklis mūsdienu tiesiskā valstī. Kā savulaik

¹ Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu: konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 108. lpp.

² Turpat, 132. lpp.

rakstīja K. Dišlers: “Ar šo svarīgo tiesisko institūtu – administratīvo justīciju – tiesiska valsts dabū savu īsto izveidojumu: tiesiskas valsts princips, pēc kura administratīvā darbība ir padota likumam un ar likumu saistīta, iegūst reālu nozīmi caur to, ka pilsoņu rīcībā tiek nodots svarīgs tiesisks līdzeklis viņu tiesību un interešu aizstāvēšanai pret varbūtējiem aizskārumiem no administratīvās varas orgānu puses, proti: sūdzība administratīvai tiesai [...]”³ K. Dišlers arī norādīja, ka administratīvo justīciju var uzskatīt par tiesiskas valsts kritēriju: ja administratīvā justīcija valstī ir pareizi nostādīta un kārtīgi darbojas, tad tā ir tiesiska valsts.⁴

Pasaulē ir dažādi modeļi, kā tiek organizēta tiesas kontrole pār valsts pārvaldi un privātpersonām nodrošināta iespēja vērsties tiesā sakarā ar tiesību aizskārumu, ko radījusi valsts pārvalde. Piemēram, profesore Mariolina Eliantonio norāda, ka šos kontroles modeļus var iedalīt pēc piecām pazīmēm: 1) vai valsts pārvaldes darbības kontrolē vispārējās jurisdikcijas tiesas, kas izskata arī civillietas un krimināllietas, vai arī valsts pārvaldes darbību kontrolei ir izveidotas īpašas administratīvās tiesas; 2) vai pastāv arī specializētas administratīvās tiesas; 3) cik līmeņu tiesas ir paredzētas administratīvo lietu izskatīšanai; 4) vai pirmstiesas apstrīdēšana iestādē ir brīvprātīga vai obligāta; 5) kā tiek noteikta tiesas kompetence.⁵ Rakstā tiks apskatīti iespējamie tiesas kontroles organizēšanas modeļi atbilstoši šīm pazīmēm, sniedzot arī autores viedokli, pie kura modeļa pieder Latvijā pastāvošā sistēma.

Juridiskajā literatūrā parasti vispirms pievēršas tam, vai valsts pārvaldes darbības kontrolē vispārējās jurisdikcijas tiesas vai īpašas administratīvās tiesas. K. Dišlers jau 1938. gadā bija norādījis, ka pastāv divas galvenās administratīvās justīcijas sistēmas jeb modeļi: angļu, kur valsts pārvaldes darbības kontrolē vispārējās jurisdikcijas tiesas, un franču, kur šo kontroli īsteno īpašas administratīvās tiesas. K. Dišlers Vāciju pieskaitīja pie otrā – franču – modeļa.⁶ Arī mūsdienās tiek izmantots šāds dalījums un pie pirmā modeļa tiek pieskaitīta ne tikai Anglija, bet arī Īrija, Dānija, Norvēģija un Islande. Savukārt otrais modelis nereti tiek iedalīts sīkāk: valstīs, kur ir administratīvās tiesas (Vācija, Austrija, Šveice, Zviedrija, Somija), un valstīs, kur ir Francijas Valsts padomei līdzīgas institūcijas (Francija, Itālija, Portugāle un Grieķija).⁷

Taču praktiski ne vienmēr starp šiem modeļiem ir būtiskas atšķirības, jo vispārējās jurisdikcijas tiesās var būt izveidotas speciālas struktūrvienības, kas

³ Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938, 222. lpp.

⁴ Dišlers K. 1938, 225. lpp.

⁵ Eliantonio M. Organisation of Judicial Review in Administrative Matters and Intra-Administrative Objection Procedure. In: Backes Ch., Eliantonio M. (eds.). Cases, Materials and Text on Judicial Review of Administrative Action. Oxford, London, New York, New Delhi, Sydney: Hart Publishing, 2019, pp. 53–54.

⁶ Dišlers K. 1938, 225.–228. lpp.

⁷ Della Cananea G., Andenas M. Administrative Procedure and Judicial Review: A ‘Common Core’ Research. In: Della Cananea G., Andenas M. (eds.). Judicial Review of Administration in Europe. Oxford: Oxford University Press, 2021, p. 18.; Andenas M. EU Countries and the UK. In: Della Cananea G., Andenas M. (eds.). Judicial Review of Administration in Europe. Oxford: Oxford University Press, 2021, p. 296; Eliantonio M. 2019, p. 54.

izskata tikai administratīvās lietas īpašā procesuālā kārtībā, kā tas ir, piemēram, Anglijā un Velsā, kur Augstajā tiesā (*High Court*) ir speciāla struktūrvienība – Administratīvā tiesa, kas izskata tikai administratīvās lietas.⁸ Turklāt var būt arī jaukts modelis. Tā tas ir Latvijā, jo Latvijā ir atsevišķa Administratīvā rajona tiesa un atsevišķa Administratīvā apgabaltiesa kā īpašas administratīvās tiesas, bet Augstākā tiesa ir viena ar visaptverošu kompetenci gan administratīvajās lietās, gan civillietās, gan krimināllietās. Vienlaikus Augstākajā tiesā ir speciāla struktūrvienība – Administratīvo lietu departaments, kas izskata tikai administratīvās lietas īpašā procesuālā kārtībā, proti, administratīvā procesa kārtībā.⁹ Tāpat Šveicē, lai gan zemākajos līmeņos ir atsevišķas administratīvās tiesas, Federālā Augstākā tiesa ir viena, un tajā blakus struktūrvienībām, kas izskata civillietas un krimināllietas, ir arī struktūrvienības, kas izskata administratīvās lietas.¹⁰

Tiesas kontroles pār valsts pārvaldi organizēšanas modeļus var iedalīt arī pēc tā, vai valstī pastāv specializētas administratīvās tiesas. Piemēram, Vācijā ir specializētas administratīvās tiesas: finanšu tiesas un sociālās tiesas.¹¹ Savukārt Latvijā, tāpat kā, piemēram, Igaunijā¹² un Čehijā,¹³ specializētu administratīvo tiesu nav.

Parasti valsts pārvaldes kontroli īsteno trīs vai divu līmeņu tiesas. Piemēram, Vācijā ir trīs līmeņu vispārīgās administratīvās tiesas,¹⁴ trīs līmeņu sociālās tiesas¹⁵ un divu līmeņu finanšu tiesas.¹⁶ Latvijā, tāpat kā Igaunijā, administratīvās lietas skata trīs līmeņu tiesas,¹⁷ bet Lietuvā ir divu līmeņu administratīvās tiesas.¹⁸ Savukārt Čehijā no 1992. gada līdz 2003. gadam bija tikai viena līmeņa tiesas

⁸ Andenas M. 2021, p. 297.

⁹ Likuma "Par tiesu varu" 32., 35. un 43. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/62847> [aplūkots 02.12.2023.].

¹⁰ Bundesgericht. Gerichtsorganisation. Pieejams: <https://www.bger.ch/index/federal/federal-inherit-template/federal-gericht.htm> [aplūkots 02.12.2023.].

¹¹ Herrmann U. Otnoshenie mezhdū podsudnostjami v Germanii. Kniga: Ezhegodnik publicnogo prava 2015: Administrativnyj process. Moskva: Infotropik Media, 2015, s.116.

¹² Estonian Court System. Pieejams: <https://www.riigikohus.ee/en/estonian-court-system> [aplūkots 01.02.2024.].

¹³ National justice systems. Czechia. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/16/EN/national_justice_systems?CZECHEIA&member=1 [aplūkots 01.02.2024.].

¹⁴ Verwaltungsgerichtsordnung. Art. 2. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/index.html> [aplūkots 01.02.2024.].

¹⁵ Sozialgerichtsgesetz. Art. 2. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/ssg/BJNR012390953.html> [aplūkots 01.02.2024.].

¹⁶ Finanzgerichtsordnung. Art. 2. Pieejams vācu val.: <https://www.gesetze-im-internet.de/fgo/BJNR014770965.html> [aplūkots 01.02.2024.].

¹⁷ Estonian Court System. Pieejams: <https://www.riigikohus.ee/en/estonian-court-system> [aplūkots 01.02.2024.].

¹⁸ About the Court System. A court system of the Republic of Lithuania. Pieejams: <https://www.lvat.lt/en/court-system/about-the-court-system/653> [aplūkots 01.02.2024.].

administratīvajām lietām.¹⁹ Čehijas Augstākā administratīvā tiesa tika izveidota vien 2003. gadā pēc tam, kad Čehijas konstitucionālā tiesa atzina par neatbilstošu konstitūcijai Civilprocesa kodeksa daļu, kas regulēja administratīvo lietu izskatīšanu tiesās, citastarp tāpēc, ka, pretēji konstitūcijā noteiktajam, Civilprocesa kodeksā nebija paredzēta Augstākā administratīvā tiesa un administratīvo lietu izskatīšana bija paredzēta tikai viena līmeņa tiesās – reģionālajās tiesās.²⁰ Vienlaikus jāņem vērā, ka tiesu līmeņu skaits ne vienmēr sakrīt ar tiesu instanču skaitu. Lai arī Administratīvā procesa likumā²¹ kā vispārējs princips ir paredzēts, ka administratīvo lietu var skatīt trīs instancēs, tomēr vairākos likumos ir paredzēts, ka noteiktas kategorijas lietas ir izskatāmas tikai vienā – pirmajā – instancē vai divās instancēs – pirmajā instancē un kasācijas instancē.²² Tāpat, piemēram, Čehijā, lai arī vispār administratīvās lietas parasti tiek skatītas divās instancēs, tomēr atsevišķas lietu kategorijas Čehijas Augstākā administratīvā tiesa skata kā pirmās un vienīgās instances tiesa.²³

Parasti Eiropas valstis ir paredzēta valsts pārvaldes darbību un lēmumu pirmstiesas apstrīdēšana iestādē. Pirmstiesas apstrīdēšanas institūts tiek vērtēts dažādi – gan kā tāds, kas veicina privātpersonas tiesību efektīvu aizsardzību, gan arī kā tāds, kas to kavē. Efektīvas tiesību aizsardzības veicināšana tiek saskatīta tajā, ka persona savu strīdu ar iestādi var atrisināt ātrāk un lētāk nekā tiesā, turklāt iestāde var pārvērtēt arī lēmumu vai darbību lietderību, ko tiesa savukārt nevar darīt. Tāpat pirmstiesas apstrīdēšana atslēgo tiesu sistēmu. Savukārt pirmstiesas apstrīdēšanu parasti uzskata par privātpersonas tiesību aizsardzību kavējošu institūtu tad, ja apšauba to, ka valsts pārvalde pati varētu labot savas kļūdas. Šādā gadījumā pirmstiesas apstrīdēšana tiek uzlūkota kā papildu šķērslis piekļuvei tiesai, kas pagarina kopējo strīda risināšanas ilgumu.²⁴ Atšķirīgais pirmstiesas apstrīdēšanas institūta vērtējums, iespējams, nosaka arī to, vai konkrētā valstī tā ir obligāta vai brīvprātīga. Vācijā pirmstiesas apstrīdēšana augstākā iestādē vai tajā pašā iestādē ir obligāta, ja persona vēlas tiesā vērsties ar pieteikumu par administratīvā akta atcelšanu vai pieteikumu par labvēlīga administratīvā akta izdošanu. Savukārt citu pieteikumu gadījumā (piemēram, pieteikums par faktiskās rīcības veikšanu vai pārtraukšanu, konstatēšanas pieteikumi) pirmstiesas apstrīdēšana vispār netiek prasīta. Nīderlandē parasti pirms vērsšanās tiesā personai lēmums ir jāapstrīd iestādē, kas to ir pieņēmusi. Atsevišķos gadījumos likumos var būt paredzēts, ka lēmums ir apstrīdams augstākā iestādē. Turpretim

¹⁹ The procedural guide. Pieejams: <https://www.nssoud.cz/en/administrative-justice/the-procedural-guide> [aplūkots 01.02.2024.].

²⁰ Čehijas Konstitucionālās tiesas 27.06.2001. spriedums lietā Nr. Pl. ÚS 16/99. Pieejams: <https://www.usoud.cz/en/decisions/2001-06-27-pl-us-16-99-administrative-judiciary> [aplūkots 01.02.2024.].

²¹ Administratīvā procesa likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/55567> [aplūkots 02.12.2023.].

²² Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvā procesa tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2023, 220.–222. lpp.

²³ About the Court. General information. Pieejams: <https://www.nssoud.cz/en/about-the-court/general-information> [aplūkots 01.02.2024.].

²⁴ Eliantonio M. 2019, p. 103.

Francijā pirmstiesas apstrīdēšana ir brīvprātīga, proti, persona pati var izlemt, vai tā vēlas vai nevēlas izmantot šādu iespēju pirms vērsšanās tiesā.²⁵ Latvijā attiecībā uz pirmstiesas apstrīdēšanu ir jaukts modelis. Ja ir augstāka iestāde, tad personai iestādes lēmums vai darbība ir obligāti jāapstrīd augstākā iestādē. Ja tas netiek darīts, tad atbilstoši Administratīvā procesa likuma 191. panta pirmās daļas 1. punktam tas ir pamats atteikties pieņemt pieteikumu. Savukārt, ja augstākas iestādes nav vai tā ir Ministru kabinets, tad atbilstoši Administratīvā procesa likuma 76. panta otrajai daļai persona var apstrīdēt iestādes lēmumu vai darbību tajā pašā iestādē, kas pieņēmusi lēmumu vai veikusi darbību. Taču šādā gadījumā apstrīdēšana nav obligāta un apstrīdēšanas iespējas neizmantošana nav šķērslis vērsties tiesā.

Autores ieskatā, no efektīvas privātpersonas tiesību aizsardzības viedokļa īpaši būtisks ir tiesas kontroles organizēšanas modeļu iedalījums pēc tā, kā ir noteikta tiesas kompetence. Teorētiski var izdalīt divus modeļus: 1) tiesas kompetence var būt noteikta visaptveroši jeb atvērtā veidā, pakļaujot tiesas kontrolei visas valsts pārvaldes darbības un lēmumus, kas var aizskart personas tiesības, vai 2) tiesas kompetence var tikt noteikta izsmēloša uzskaitījuma veidā, norādot konkrētas valsts pārvaldes darbības formas, kas ir pakļautas konkrētajai tiesai.

Līdzīgu iedalījumu jau 1935. gadā piedāvāja arī K. Dišlers. Viņš norādīja, ka administratīvo tiesu kompetences noteikšanā sastopamas divas sistēmas: 1) tiesas kompetences noteikšana ar ģenerālklausulu; 2) enumerācijas jeb uzskaitīšanas sistēma. Kā piemēru pirmajai sistēmai K. Dišlers minēja Austriju, kur bija paredzēts, ka pilsonis var iesniegt sūdzību tiesai visos gadījumos, kad viņa tiesības aizskar kāda administratīva iestāde. Savukārt kā piemēru otrajai sistēmai viņš norādīja Franciju un dažas Vācijas federālās zemes, kur likumos bija izsmēloši uzskaitīti visi gadījumi, kad par administratīvajiem aktiem administratīvajā tiesā var iesniegt sūdzību.²⁶ Taču jāatzīmē, ka starpkaru periodā tiesas kompetences noteikšana ar ģenerālklausulu nozīmēja to, ka likums paredzēja, ka persona var vērsties tiesā par visiem iestāžu individuālajiem lēmumiem jeb administratīvajiem aktiem, ja vien likumā nebija noteikts citādi. Savukārt uzskaitīšanas sistēma nozīmēja, ka likumā tiek uzskaitīts, par kādas jomas administratīvajiem aktiem var vērsties tiesā, piemēram, strīdos par medību tiesībām, zvejas tiesībām, ūdens lietošanas tiesībām, vēlēšanu tiesībām, nodokļiem.²⁷

Savukārt mūsdienās tiesas kompetences noteikšana ar ģenerālklausulu jeb visaptverošā, atvērtā veidā nozīmē, ka administratīvo tiesu kompetencei tiek pakļauti visi publiski tiesiskie strīdi neatkarīgi no iestādes izmantotās valsts pārvaldes darbības formas. Savukārt uzskaitīšanas sistēma nozīmē, ka likumā

²⁵ Eliantonio M. 2019, pp. 106–111.

²⁶ Administratīvās tiesības. Prof. K. Dišlera lasīto lekciju konspektīvs atreferējums. Rīga, 1935, 99. lpp. Pieejams: <https://gramatas.lndb.lv/> [aplūkots 02.12.2023.].

²⁷ Fleiner F. *Institutionen des Deutschen Verwaltungsrechts*, 8. Auflage, Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). 1928, S. 254–256; Jellinek W. *Verwaltungsrecht*, 3. Auflage. Berlin: Verlag von Julius Springer, 1931, S. 313–315.

ir uzskaitīts, par kādām valsts pārvaldes darbības formām persona var sūdzēties administratīvajā tiesā.

Vācija mūsdienās atbilst pirmajam modelim jeb sistēmai. Vācijas federālā Administratīvā tiesas procesa likuma²⁸ 40. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka administratīvajās tiesās var griezties ar visiem publiski tiesiskajiem strīdiem, kas nav konstitucionāli tiesiski strīdi, ciktāl šie strīdi ar federālo likumu nav nepārprotami nodoti citai tiesai. Šā panta otrajā daļā vienlaikus norādīts, ka strīdi par atbilstīgu atlīdzinājumu par kaitējumu, ko nodarījuši publisko tiesību subjekti, parasti tiek izskatīti vispārējās jurisdikcijas tiesās kā civillietas. Pie pirmā modeļa var tikt pieskaitīta arī Itālija, Spānija un Apvienotā Karaliste.²⁹ Otrajam modelim atbilst Nīderlande, kur likumā ir noteikts, ka administratīvajās tiesās persona var sūdzēties tikai par individuālu tiesību aktu jeb lēmumu. Par pārvaldes normatīvajiem aktiem un faktisko rīcību persona var sūdzēties vispārējās jurisdikcijas tiesā.³⁰ Pie šā modeļa var pieskaitīt arī Franciju un Zviedriju.³¹

Ja tiesas kompetence ir noteikta izsmeljoša uzskaitījuma veidā, tad pastāv risks, ka var netikt nodrošināta visaptveroša un efektīva privātpersonas aizsardzība pret valsts pārvaldi. Piemēram, Šveicē tikai no 2007. gada 1. janvāra likumā ir paredzēta iespēja vērsties tiesā par faktisko rīcību. Līdz tam tiesā varēja vērsties tikai par administratīvo aktu. Faktiskās rīcības tiesiskumu netieši varēja pārbaudīt, ja tiesā tika izskatīta lieta par valsts atbildību par kaitējumu, kas nodarīts ar faktisko rīcību. Taču, kā norādīts juridiskajā literatūrā, šādam risinājumam bija vairāki trūkumi. Pirmkārt, to nevarēja izmantot, ja faktiskā rīcība nebija radījusi kaitējumu. Otrkārt, valsts atbildības lietā persona varēja saņemt atlīdzinājumu naudā, bet ne restitūciju.³² Tāpat valsts atbildības lietā nevar uzlikt pienākumu iestādei veikt faktisko rīcību vai aizliegt uzsākt vai turpināt jau uzsāktu faktisko rīcību. Arī Austrijā ilgstoši tiesas aizsardzības pieejamība bija atkarīga no konkrētas valsts pārvaldes darbības formas. Pamatā aizsardzība tika nodrošināta pret administratīvo aktu, vēlāk – arī dažām citām valsts pārvaldes darbības formām, kas saistītas ar administratīviem spaidiem, bet ne faktisko rīcību. Tikai 2012. gadā Austrijas konstitūcijā tika paredzēta parastā likumdevēja tiesības likumos noteikt personu tiesības vērsties administratīvajās tiesās par faktisko rīcību, un vēlāk vairāki likumi ir grozīti, šādas tiesības paredzot.³³

²⁸ Verwaltungsgerichtsordnung. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/index.html> [aplūkots 02.12.2023.].

²⁹ Glaser A. Die Entwicklung des Europäischen Verwaltungsrechts aus Perspektive der Handlungsformenlehre. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013, S. 309.

³⁰ Eliantonio M., 2019, pp. 76–77.

³¹ Glaser A. 2013, S. 309.

³² Müller M. Rechtsschutz gegen Verwaltungsrealakte. In: Tschannen P. (ed.). Neue Bundesrechtspflege: Auswirkungen der Totalrevision auf den kantonalen und eidgenössischen Rechtsschutz. Berner Tage für die juristische Praxis. Bern: Stämpfli, 2007, S. 333.

³³ Lenzbauer M. Rechtsschutz gegen schlichte Hoheitsverwaltung. Juristische Ausbildung & Praxisvorbereitung, 2014/2015, Nr. 01, S. 20–25.

Latvijā Administratīvā procesa likums ir konstruēts tādējādi, ka tajā ir izsmēloši uzskaitītas tās darbības formas, par kurām var vērsties administratīvajā tiesā. Tā 184. pantā ir norādīts, ka pieteikumu var iesniegt par administratīvo aktu, faktisko rīcību, publisko tiesību līgumu, no ārējā normatīvā akta tieši izrietošu konkrētu publiski tiesisko attiecību pastāvēšanu, nepastāvēšanu vai to saturu, administratīvā akta izdošanas procesā pieļauta būtiska procesuālā pārkāpuma konstatēšanu. Tāpat vairākos Administratīvā procesa likuma pantos ir paredzēta iespēja vērsties tiesā ar sūdzību par iestādes procesuāliem lēmumiem un darbībām, tostarp darbībām, kas ir vērstas uz administratīvā akta piespiedu izpildi, vai tiesas nolēmuma nepienācīgu vai neatbilstošu izpildi.³⁴

Ievērojot minēto, var secināt, ka Latvijā ir pieejama tiesas aizsardzība pret plašu valsts pārvaldes darbības formu klāstu. Salīdzinot ar Vāciju, kur administratīvo tiesu kompetence jau ilgstoši ir noteikta atvērtā veidā un valsts pārvaldes darbības, pret kurām ir nepieciešams nodrošināt tiesas aizsardzību, ir ilgstoši tikušas identificētas tiesu praksē un tiesību zinātnē, var konstatēt, ka Administratīvā procesa likums neparedz vienīgi iespēju sūdzēties tiesā par valsts pārvaldes izdotiem normatīviem aktiem. Taču Administratīvā procesa likuma 104. panta trešā daļa paredz, ka administratīvās tiesas var veikt netiešu kontroli pār šādiem normatīviem aktiem un nodrošināt efektīvu personas tiesību aizsardzību gadījumos, kad šāda normatīvā akta piemērošanas rezultātā ir aizskartas personas tiesības. Proti, administratīvā tiesa, izskatot pieteikumu par administratīvo aktu, faktisko rīcību u. tml. un konstatējot piemērojamā valsts pārvaldes izdotā normatīvā akta neatbilstību Ministru kabineta noteikumiem vai likumam, var attiecīgo normu nepiemērot. Savukārt, konstatējot šāda normatīvā akta neatbilstību Latvijas Republikas Satversmei vai Latvijai saistošai starptautisko tiesību normai, administratīvajai tiesai ir jāvēršas ar pieteikumu Satversmes tiesā. Arī privātpersona Latvijas Republikas Satversmē noteikto pamattiesību aizskāruma gadījumā var vērsties Satversmes tiesā par šādu normatīvo aktu atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām.³⁵

Ievērojot minēto, var secināt, ka, lai gan administratīvo tiesu kompetence Administratīvā procesa likumā ir noteikta izsmēloša uzskaitījuma veidā, tomēr Latvijā tiek nodrošināta visaptveroša tiesas kontrole pār valsts pārvaldi un līdz ar to arī efektīva privātpersonas tiesību, tostarp pamattiesību, aizsardzība.

Kopsavilkums

1. Tiesas kontroles pār valsts pārvaldi organizēšanas modeļus var iedalīt pēc piecām pazīmēm: 1) vai valsts pārvaldes darbības kontrolē vispārējās jurisdikcijas tiesas, kas izskata arī civillietas un krimināllietas, vai arī valsts

³⁴ Par iespējām iesniegt sūdzību sīkāk sk.: Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. 2023, 215.–217. lpp.

³⁵ Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punkts un 17. panta pirmās daļas 11. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63354> [aplūkots 01.02.2024.].

- pārvaldes darbību kontrolei ir izveidotas īpašas administratīvās tiesas; 2) vai pastāv arī specializētas administratīvās tiesas; 3) cik līmeņu tiesas ir paredzētas šo lietu izskatīšanai; 4) vai pirmstiesas apstrīdēšana iestādē ir brīvprātīga vai obligāta; 5) kā tiek noteikta tiesas kompetence.
2. Attiecībā uz to, vai ir izveidotas īpašas administratīvās tiesas, var konstatēt, ka Latvijā pastāv jaukts modelis, jo Latvijā ir atsevišķa Administratīvā rajona tiesa un atsevišķa Administratīvā apgabaltiesa kā īpašas administratīvās tiesas, bet Augstākā tiesa ir viena ar kompetenci izskatīt gan administratīvās lietas, gan civillietas, gan krimināllietas. Latvijā nepastāv specializētas administratīvās tiesas. Administratīvās lietas Latvijā parasti var tikt izskatītas trīs līmeņu tiesās. Arī attiecībā uz pirmstiesas apstrīdēšanu Latvijā ir jaukts modelis, jo tā ir obligāta, ja ir augstāka iestāde, bet brīvprātīga – ja augstākas iestādes nav vai tā ir Ministru kabinets.
 3. Latvijā Administratīvā procesa likumā ir izsmeļoši uzskaitītas tās darbības formas, par kurām var vērsties administratīvajā tiesā. Šo darbības formu loks ir plašs, un nav paredzēta iespēja vērsties administratīvajā tiesā vienīgi par valsts pārvaldes izdotiem normatīviem aktiem. Taču administratīvās tiesas var realizēt netiešu kontroli pār tiem un arī privātpersonas var vērsties Satversmes tiesā, ja šādi normatīvie akti neatbilst Satversmei. Līdz ar to Latvijā tiek nodrošināta visaptveroša tiesas kontrole pār valsts pārvaldi un arī efektīva privātpersonas tiesību aizsardzība.

BIBLIOGRĀFIJA

Literatūra

1. Administratīvās tiesības. Prof. K. Dišlera lasīto lekciju konspektīvs atreferējums. Rīga, 1935. Pieejams: <https://gramatas.lndb.lv/>.
2. Andenas M. EU Countries and the UK. In: Della Cananea G., Andenas M. (eds.). *Judicial Review of Administration in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2021.
3. Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. *Administratīvā procesa tiesības*. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2023.
4. Della Cananea G., Andenas M. *Administrative Procedure and Judicial Review: A 'Common Core' Research*. In: Della Cananea G., Andenas M. (eds.). *Judicial Review of Administration in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2021.
5. Dišlers K. *Ievads administratīvo tiesību zinātnē*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938.
6. Eliantonio M. *Organisation of Judicial Review in Administrative Matters and Intra-Administrative Objection Procedure*. In: Backes Ch., Eliantonio M. (eds.). *Cases, Materials and Text on Judicial Review of Administrative Action*. Oxford, London, New York, New Delhi, Sydney: Hart Publishing, 2019.
7. Fleiner F. *Institutionen des Deutschen Verwaltungsrechts*, 8. Auflage, Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1928.
8. Glaser A. *Die Entwicklung des Europäischen Verwaltungsrechts aus Perspektive der Handlungsformenlehre*. Tübingen: Verlag Mohr Siebeck, 2013.

9. Jellinek W. Verwaltungsrecht, 3. Auflage. Berlin: Verlag von Julius Springer, 1931.
10. Lenzbauer M. Rechtsschutz gegen schlichte Hoheitsverwaltung. Juristische Ausbildung & Praxisvorbereitung, 2014/2015, Nr. 01.
11. Müller M. Rechtsschutz gegen Verwaltungsrealakte. In: Tschannen P. (ed.). Neue Bundesrechtspflege: Auswirkungen der Totalrevision auf den kantonalen und eidgenössischen Rechtsschutz. Berner Tage für die juristische Praxis. Bern: Stämpfli, 2007.
12. Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu: konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.
13. Herrmann U. Otnoshenie mezhdru podsudnostjami v Germanii. Kniga: Ezhegodnik publichnogo prava 2015: Administrativnyj process. Moskva: Infotropik Media, 2015.

Tiesu prakse

14. Čehijas Konstitucionālās tiesas 27.06.2001. spriedums lietā Nr. Pl. ÚS 16/99. Pieejams: <https://www.usoud.cz/en/decisions/2001-06-27-pl-us-16-99-administrative-judiciary>.

Citi materiāli

15. Administratīvā procesa likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/55567>.
16. Likums "Par tiesu varu". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/62847>.
17. Satversmes tiesas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63354>.
18. Finanzgerichtsordnung. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/fgo/BJNR014770965.html>.
19. Sozialgerichtsgesetz. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/ssgg/BJNR012390953.html>.
20. Verwaltungsgerichtsordnung. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/index.html>.
21. About the Court. General information. Pieejams: <https://www.nssoud.cz/en/about-the-court/general-information>.
22. About the Court System. A court system of the Republic of Lithuania. Pieejams: <https://www.lvat.lt/en/court-system/about-the-court-system/653>.
23. Bundesgericht. Gerichtsorganisation. Pieejams: <https://www.bger.ch/index/federal/federal-inherit-template/federal-gericht.htm>.
24. Estonian Court System. Pieejams: <https://www.riigikohus.ee/en/estonian-court-system>.
25. National justice systems. Czechia. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/16/EN/national_justice_systems?CZECHIA&member=1.
26. The procedural guide. Pieejams: <https://www.nssoud.cz/en/administrative-justice/the-procedural-guide>.